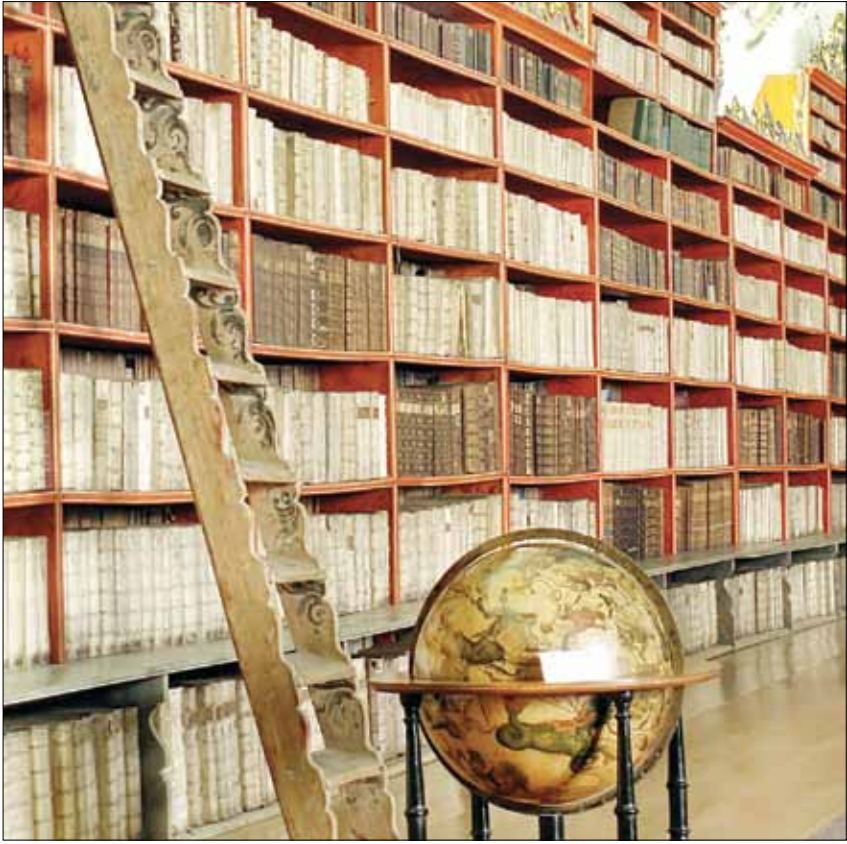

کشورها در پرتو قدرت ملی خود اهداف، منافع و ارزش‌های حیاتی خود را حفظ کرده و توسعه می‌دهند. قدرت ملی مولفه‌های مختلفی از جمله نظامی، سیاسی، فناوری، اقتصادی، انسانی، فرهنگی و جز آن دارد. در یک تقسیم‌بندی می‌توان قدرت ملی را به قدرت نرم و سخت تقسیم کرد. قدرت در چهره جدید لزوماً آشکار و محسوس نیست و فقط قدرت نظامی و اقتصادی را دربر نمی‌گیرد، بلکه با جذابیت فرهنگ و فراورده‌های آن، کارآمدی و مقبولیت ایده و مدل سیاسی، میزان برخورداری از روحیه ملی و ظرفیت‌های رسانه‌ای و تبلیغی یک کشور ارتباط دارد و به همین جهت در نظریه‌های جدید، قدرت ماهیت نرم‌افزارانه پیدا کرده و قدرت، نرم به عنوان چهره سوم قدرت، پس از قدرت نظامی و اقتصادی توسط نظریه‌پردازانی همچون «ژوزف نای» معرفی شده است. ظرفیت‌های ارتباطی و رسانه‌ای را می‌توان یکی از عناصر قدرت نرم نامید. نای در تحلیلی جامع پیرامون قدرت نرم آمریکا، دولتمردان آن کشور را به سبب بی‌اعتنایی به قدرت نرم ایالات متحده و عدم بهره‌گیری از آن، مورد انتقاد قرار داده و اظهار کرده: با بهره‌گیری از سازوکارهای فرهنگی و ارزش‌های آمریکایی، به خدمت گرفتن دیدلماسی عمومی و فرآیندهای سیاسی و استفاده از تبلیغات، سازوکارهای رسانه‌ای و روش‌های نفوذ، بهتر از قدرت نظامی و تحریم‌های اقتصادی می‌توان نگرش‌ها، ترجیحات و رفتار کشورهای خاورمیانه (بویژه ایران) را تحت تاثیر قرار داد و مبادرت به «ایجاد تغییرات مطلوب در آن» کرد. بر اساس رویکرد قدرت نرم، برخلاف نگرش سنتی که عمدتاً قدرت، سخت‌افزارانه و دارای ابعاد اقتصادی و نظامی است، بخش قابل توجهی از قدرت در صحنه روابط بین‌الملل و محیط ملی کشورها تابع میزان تولید و گسترش قدرت تاثیرگذاری بسر حریف و قدرت فرهنگی، روانی و هنجاری دیگران است. به طور طبیعی کشوری می‌تواند اهداف و مقاصد ملی خود را بهتر محقق کند از قدرت بیشتری در این زمینه برخورددار باشد و به بهترین روش بتواند قدرت دشمن و حریف خود را با استفاده از ابزارهای رسانه‌ای تضعیف کند. بنابراین قدرت ملی شامل جنبه‌های گوناگونی است و در حال حاضر برجسته‌ترین مظهر و نمود آن قدرت نرم، به معنای عام قدرت تبلیغی- رسانه‌ای با حوزه قدرت و امکانات خویش را توسعه دهنده و همراه است. افزایش ارتباطات الکترونیکی و اطلاعات بویژه از طریق رسانه‌های مدرن، هر چند پیشرفت‌های فراوانی را برای بشر موجب شده، لکن مجاری مناسبی در اختیار حکومت‌ها، شرکت‌های فراملیتی و رسانه‌ها قرار داده تا حوزه قدرت و امکانات خویش را توسعه دهند. بسیاری استدلال می‌کنند افزایش ارتباطات الکترونیکی به جابه‌جایی و جانشینی در ساختارهای سنتنی نظیر خانواده، مذهب و جامعه منجر می‌شود و بازیگرانی با ارزش‌ها و الگوهای رفتاری متفاوت، جای ساختارهای مزبور را می‌گیرند که با جهان مدرن همخوانی و تناسب بیشتری دارند. یکی از مهم‌ترین این بازیگران، رسانه‌های جمعی بویژه شبکه‌های اجتماعی و موضوع مورد بحث شبکه پیام‌رسان تلگرام است که به تحکیم و تثبیت فرآیند جهانی شدن کمک می‌کنند، رسانه‌ها که در ابتدا به‌عنوان ابزاری ساده برای انتقال معانی مطرح بودند، بدان جا رسیدند که در عصر حاضر با تأسیس شاهراه‌های اطلاعاتی، کل حیات انسان را متحول کرده‌اند و معانی تازه‌ای را از زندگی پدید آورده‌اند. این تحول ارتباطات و توسعه فناوری اطلاعات، منشأ تحولات عظیم در عرصه قدرت سیاسی و اقتصادی در جهان شد. تقارن این رویداد با ظهور پیاده‌های منفی نظام سرمایه‌داری در سطح جهان مشکلاتی برای امنیت و استقلال انسان به وجود آورده است که می‌تواند چالشی جدی فراوری جامعه بشری باشد. در حال حاضر فناوری ارتباطات، در کشورهای سرمایه‌دار مرکز، به مدد فرآیند جهانی شدن و با کمک توانایی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری‌شان و جهت‌دهی به اخبار، اطلاعات و دانش، وضعیتی را فراهم کرده که در آن شرکت‌های سرمایه‌دار در این حوزه به بزرگ‌ترین موفقیت‌های اقتصادی و بازیگر سیاسی- فرهنگی در سطح تبدیل می‌شوند. سلطه امپراتوری‌های رسانه‌ای قدرت‌های جهانی برای تسخیر ذهن و روح انسان‌ها در جهت خواسته‌های سیاسی، چشم‌انداز مثبت جهانی شدن اقتصاد و فرهنگ را تحت‌الشعاع قرار داده است، چرا که قدرت‌های رسانه‌ای هدفی جز تقویت منافع

مکان و فضا، دین و مذهب، نژاد و زبان، طبقه اجتماعی و … شد. به طوری که بر پایه آنها سایت‌های اینترنتی و وبلاگ‌های فراوانی تأسیس شده و فعالیت می‌کنند که رقابت شدیدی را برای ابراز وجود در برابر دیگران سبب شده است.

۳- بعد همگرایی و همکاری

فضای مجازی و شبکه جهانی اینترنت بستری‌هایی را برای همگرایی و همکاری در سطوح مختلف شهروندی و حکومتی بین کشورها فراهم می‌کند که می‌تواند به صلح و امنیت جهانی کمک کند.

۴- بعد رقابنتی و ستیز

قابلیت‌های فضای مجازی همراه با تماس مستقیم میلیارد‌ها کاربر باعث شده بازیگران سیاسی اعم از دولت‌ها، احزاب و اشخاص حقیقی، فضای مزبور را به عرصه رقابت و عمل سیاسی تبدیل کنند و فرصت‌ها و تهدیدات این فضا را در راستای کسب قدرت به نفع خود یا علیه رقیب به کار گیرند. مهم‌ترین عرصه‌های عمل سیاسی در فضای مجازی فرآیندهای دموکراتیک نظیر انتخابات و دموکراسی الکترونیکی، فرآیندهای تصمیم‌گیری، تبلیغات و تأثیرگذاری بر افکار عمومی و کاربران اینترنت برای کسب مقبولیت سیاسی و نیز تضعیف موقعیت و مقبولیت سیاسی حکومت‌ها و بازیگران رقیب نزد شهروندان است.

۵- شکاف توسعه

شکاف توسعه در فناوری اطلاعات و به عبارتی نابرابری تکنولوژیک از این حیث، باعث تقسیم جهان به ۲ بخش برخورددار و ناب‌خوردار یا کم‌برخوردار می‌شود و این وضعیت می‌تواند به استمرار سلطه از سوی کشور‌های پیشرفته بر کشورهای در حال توسعه کمک کند.

۶- بعد تولید قدرت

حکومت‌ها و کشورها به عنوان بازیگران اصلی در عرصه بین‌المللی و نیز شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی به عنوان بازیگران عرصه جهانی، به شبکه اینترنت و فضای مجازی نگرشی ابزاری دارند که می‌تواند به تولید قدرت برای آنها منجر شود. بنابراین دولت‌ها سعی می‌کنند هم از حیث توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات اطلاعاتی و هم از حیث توسعه ضریب نفوذ اینترنت و افزایش تعداد کاربران و هم از جهت دیجیتالی کردن امور زندگی شهروندان و نیز امور عمومی و اداری کشور اقدام کنند و شرکت‌ها نیز سعی می‌کنند برای افزایش سرعت انجام امور و نیز نوآوری تکنولوژیک در خدمات خود به مشتریان و نیز صرفه و صلاح شرکت در انجام خدمات، به قابلیت‌های شبکه اینترنت و فضای مجازی پند ببرند.

۷- بعد حاکمیتی و کنترل ملی

فضای مجازی و شبکه اینترنت، قدرت حکومت‌ها و دولت‌های ملی و نیز حاکمیت آنها بر فضای ملی را به چالش می‌کشد. این خاصیت فضای مجازی می‌تواند به تولد و رشد نیروهای ضدحکومتی، کاهش مقبولیت حکومت‌ها نزد شهروندان، افزایش قدرت متاور نیروهای ضدحکومتی چه در مقیاس شهروندی و فضای ملی و چه در مقیاس فراکشوری و جهانی و به طور کلی امکان تهدید، تضعیف، سقوط و جابه‌جایی دولت‌ها و حکومت‌های ملی و ارزش‌های موردنظر آنها و جایگزینی نیروهای رقیب و نیز کاهش اقتدار حاکمیتی آنان منجر شود. از این رو حکومت‌ها و دولت‌های ملی به تکاپو افتاده‌اند تا از پس این چالش برآیند و تهدیدات علیه خود را کاهش داده یا از بین ببرند. آنها گاهی اوقات تهدیدات علیه خود را به تهدیدات علیه امنیت ملی تعبیر، تفسیر و معنی می‌کنند و از آن علیه نیروهای رقیب و ضد خود استفاده می‌کنند. بنابراین حکومت‌ها و دولت‌ها و نیروهای ضد آنها در فضای مجازی و سر فرصت‌ها و قابلیت‌های آن با یکدیگر به رقابت و نبرد می‌پردازند و همدیگر را به چالش می‌کشند.

■ داستان تلگرام

در سال‌های گذشته موج‌های خبری متعددی از تعلق شبکه‌های اجتماعی فیسبوک و توئیتر و پیام‌رسان‌های موبایلی همچون واتس‌اپ و وایبر و… به یهودیان آمریکا یا بعضاً خود رژیم صهیونیستی منتشر شد که مساله جاسوسی از اطلاعات کاربران توسط این نرم‌افزارها را قطعی می‌کرد، بالاخره پس از بروز مشکلات متعدد از جمله کندی نرم‌افزار وایبر و سازگار نبودن آن با سرعت کم اینترنت در ایران و کاهش جذابیت‌های واتس‌اپ در بین نسل جوان، شاهد روی آوردن گسترده ایرانیان به نرم‌افزار تلگرام بودیم. این اتفاق که از اوایل سال ۹۴ رخ داد با چنان سرعتی انجام شد که به «هجارت ایرانیان به تلگرام» مشهور شد. این پدیده نادر که طبق آخرین آمار ظرف ۳ سال گذشته ۴۰ میلیون ایرانی را به تلگرام کشانده است، چنان ترافیکی را به سرورهای نرم‌افزار تلگرام منتقل کرد که سبب قطع فعالیت ایسن نرم‌افزار در بعضی ایام می‌شد و کاربران با پیام‌های اینجینسی مواجه می‌شدند که تلگرام ضمن عذرخواهی از آنان عنوان می‌کرد به دلیل ترافیک بالای کشور ایران در سرور تلگرام امکان برخی فعالیت‌ها مثل ارسال عکس، هم‌آهنگ وجود ندارد و تلگرام در حال تلاش برای رفع مشکل و ایجاد بستر مناسب برای ترافیک بالای ایرانیان در نرم‌افزار است؛ اما با گذشت زمان اینطور هر شد و تلگرام با قدرتمندتر شدن سرورهایش همچنین تولید نرم‌افزارهای مشابه توانست جای محکم و تثبیت شده‌ای در جامعه ایرانی برای خود پیدا کند. برخی هم در این میان بر این باور بودند که نرم‌افزار روسی تلگرام از آنجا که توسط یک جوان روس

ساخته شده و در این کشور مدیریت می‌شود از لحاظ امنیت خطر کمتری نسبت به وایبر و واتس‌اپ و … دارد و یک نرم‌افزار جاسوسی محسوب نمی‌شود، غافل از اینکه اصل ماجرا چیز دیگری است.

■ پاول دورف: شاهزاده صهیونیسم

مدیر سایت تلگرام «پاول دورف» است که مدیر سابق شبکه اجتماعی «وی‌کی» («بزرگ‌ترین شبکه اجتماعی دنیا بعد از فیسبوک) است که به زاک‌برگ روسی یا «زاک‌برگ دوم» معروف است، جالب آنکه این شبکه ضداجتماعی جزء سایه‌های محبوب در سرزمین‌های اشغالی و در میان صهیونیست‌هاست. پاول دورف دارای مدرک دکترای زیاشناسی و از تیزهوش‌ترین دانشجویان دانشگاه سن‌پترزبورگ بوده و پدر وی نیز استاد فلسفه دانشگاه بوده و از یهودیان متعصبی است که بدو شروع کلاس‌های خود قسمت‌هایی از قسمت سوم کتوبیم یعنی «تنسخ» را قرائت می‌کند. پاول در جریان کودتای آمریکایی اوکراین، دستور سرویس امنیتی روسیه «فاس‌بی» جهت مسودسازی صفحات رهبران کودتای اوکراین در شبکه اجتماعی وی‌کی و دادن اطلاعات لیدرهای میانی کودتا را رد کرد. در نتیجه دولت روسیه دال بر فشار «ولادیمیر پوتین» و دستگاه امنیتی روسیه بر خود در وی‌کی انتشار داد و اعلام کرد هرگز به روسیه بازخواهد گشت. پاول قبل از خروج از طریق دوست هم‌دانشگاهی خود با پدر وی «مایکل میری لاشویلی» آشنا می‌شود و همراه با سرمایه وی شرکتی به نام «قلعه دیجیتال» را در آلمان ایجاد می‌کند که مرکز آن در «برلین» قرار دارد. همین ارتباط دورف با لاشویلی سند محکم وابستگی قطعی وی به رژیم صهیونیستی محسوب می‌شود؛ زیرا لاشویلی که رهبر کنگره یهودیان روسیه است، ارتباط بسیار مستحکمی با رژیم صهیونیستی داشته و تاثیرگذارترین عضو «بلیوجی‌سی» آکنگره جهانی یهودا بوده و در حال حاضر ساکن تل آویو است. مایکل لاشویلی از طرفداران سرسخت افزایش بودجه نظامی ارتش اسرائیل است و بارها این مساله را در کنگره جهانی یهود مطرح کرده است.

■ روسیه با انگلیس!

برخلاف تصورات رایج درباره این شبکه پیام‌رسان که توسط یک جوان روس راماندری شده باید گفت تلگرام متعلق به شرکت قلعه دیجیتال ثبت آلمان و مستقر در برلین بوده و جالب‌تر اینجاست که بدو هم وجود بسترهای مناسب اینترنت در کشور آلمان، سرور نرم‌افزار تلگرام در لندن و آن هم روی یک سرور دولتی کشور انگلیس قرار دارد. جالب آنکه سرور نرم‌افزار تلگرام در کشور انگلیس و شهر لندن بوده و این سوال بی‌پاسخ مانده که چطور می‌شود شرکتی در برلین آلمان مستقر باشد اما سرور آن در لندن و آن هم بر یک سرور کاملاً دولتی که سایت‌های دولتی انگلیس بر آن سوار است، باشد؟! شرکت قلعه دیجیتال همچنین دفتر دوم خود را در آمریکا و در منطقه بوفالو شهر نیویورک به راه‌انداخته و همچنین یک دفتر پوششی در شهر هرتزلیای فلسطین اشغالی با نام «هتز کارلتون» فعال کرده است. هرچند قلعه دیجیتال در سایت خود، مدیر کل (مدیر داخلی) این شرکت را فردی یهودی- آمریکایی به نام «مت گریر» معرفی کرده است که در سابقه او نیز بدیهت شرکت‌های امنیتی حوزه سایبر که بر مجموعه دولت آمریکا نیز بوده وجود دارد اما (Venture Village) مرجع خبری ایران ویرجینیا اعلام مستقر است:- به صراحت بیان می‌دارد قلعه دیجیتال شرکتی آمریکایی با اصالتی روسی (خانواده میری لاشویلی) در راستای توسعه نرم‌افزارهاست که مسؤولیت ساخت و مدیریت تلگرام را به عهده داشته و دارد.

■ تلگرام چرا باید ممنوع شود؟!

نکته اول: در حال حاضر انحصار تلگرام یک مسأله است؛ ۹۴ درصد کاربران فضای مجازی کشور در پیام‌رسان تلگرام عضو هستند که این آمار بسیار بالایی است. یعنی فقط ۶ درصد از افرادی که در فضای مجازی فعالیت می‌کنند در فضای تلگرام حضور ندارند که این افراد نیز ممکن است یا از پیام‌رسان استفاده نمی‌کنند یا اینکه از پیام‌رسان‌های دیگری استفاده می‌کنند و اگر افرادی که از پیام‌رسان اصلا استفاده نمی‌کنند بخواهند از پیام‌رسان استفاده کنند، قطعاً ترجیح‌شان بر استفاده از پیام‌رسان تلگرام خواهد بود اما باید توجه داشت این شرایط بیشتر به صورت تحمیلی است، زیرا در حال حاضر جامعه مشاهده می‌کند در زمینه پیام‌رسان‌ها هیچ اتفاقی در کشور رخ نداده و فقط تلگرام است که از ظرفیت‌های زیادی برخوردار است و می‌توان در این پیام‌رسان از گروه‌های دوستی، دانشجویی، شغلی و… استفاده کرد، به همین منظور افراد وارد فضای تلگرام می‌شوند و هیچ انتخاب دومی وجود ندارد، بنابراین در صورت فعال شدن و حمایت از پیام‌رسان‌های داخلی، قدرت انتخاب مردم افزایش پیدا خواهد کرد.

نکته دوم: ابوالحسن فیروزآبادی، دبیر شورای عالی فضای مجازی درباره نقش تخریبی تلگرام در حوزه اقتصاد مطرح کرده است: «از چند ماه پیش تلگرام سندی ۳۳ صفحه‌ای منتشر و اعلام کرد با روش آیکو(یکی از راه‌های جمع‌آوری مالی برای پروژه‌های رمز ارز) می‌خواهد سکوی پیام‌رسان را تبدیل به سکوی اقتصادی کند». وی افزود: ما این را جسارتی در فضای اقتصادی کشور می‌دانیم و این نگرانی را ایجاد کرده که یکباره با مصلحتی همچون تضعیف پول ملی و خلق پولی که

تحلیلی بر اقدام برای فیلترینگ تلگرام و استفاده از پیام‌رسان‌های داخلی

ژئوپلیتیک فضای مجازی در دنیای جدید

■ محمودنورانی *

ناشی از تولید کالا و صادرات نیست مواجه شویم، پولی که در شبکه جابه‌جای می‌شود و هرچه در آن خرج می‌شود معادل آن دارایی از کشور خارج می‌شود. به اعتقاد وی، تلگرام در حال تبدیل شدن به شرکت هرمی مجازی است، با این تفاوت که شرکت‌های هرمی با چند هزار نفر فعالیت غیرقانونی خود را ادامه می‌داند اما در تلگرام چندین میلیون نفر فعال هستند و اگر هشدارهای لازم را ندهیم و با مدیران آن ارتباط نگیریم، می‌تواند ضررهای زیادی به بار آورد.

نکته سوم: اخیراً نخست‌وزیر انگلیس در اجلاس مجمع جهانی

اقتصادی داووس مطرح کرده است همه شرکت‌های بزرگ و کوچک از جمله تلگرام باید در برابر تروریست‌ها مسؤولیت‌پذیر باشند و اجازه دهند به ابزار تروریست‌ها تبدیل شده یا پیام آنها را ترویج کنند. این نوشته جمله نخست‌وزیر انگلیس است که اتفاقاً مصداق آن در ایران اتفاق افتاد.

نزدیک به ۹ ماه پیش لیستی از کانال‌های گروهک‌های تروریستی و نقای به وزارت ارتباطات ارسال و قرار شد وزارت ارتباطات نیز آن لیست‌ها را برای تلگرام ارسال و مدیر تلگرام این کانال‌ها را مسدود کند اما تلگرام هیچ همکاری و هیچ مسودسازی‌ای نسبت به آنها انجام نداد. این در حالی است که در تمام دنیا وقتی مسائل کودکا‌آزاری، تروریستی و ضد اخلاقی ذیل قوانین آن کشور وجود داشته باشد، باید با آن مساله برخورد یا مسدود شود و این قانونی است که باید در تمام کشور‌ها اجرا شود. نخست وزیر انگلیس اخیراً نیز درباره گروه‌های تروریستی مثل گروه داعش گفته بود، تلگرام دربار مسودسازی کانال‌های گروهک تروریستی داعش و غیرداعش با کشور ما هیچ همکاری‌ای نکرده است.

■ فضامندی

فضای مجازی مسائل ژئوپلیتیک موجود را تحت تاثیر قرار داده و مباحث نویی را در حیطه نظام قدرت جهانی و روابط قدرت داخل کشورها مطرح کرده است که تحت عنوان ژئوپلیتیک فضای مجازی شناخته می‌شود. مسائل ژئوپلیتیک فضای مجازی بر گرفته از محیط واقعی علم ژئوپلیتیک همراه با ابعاد پیچیده و گسترده‌تر ناشی از فضای مجازی است. امروز کشورها علاوه بر عوامل و فضاهای سنتی رقابت، ناگزیر به رقابت و سرمایه‌گذاری در فضاهای جدید ارتباطی همراه با خصوصیات کاملاً متمایز از لحاظ فرهنگی، اقتصادی، نظامی و پارادایم‌های فکری هستند. فضای مجازی با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های خود در کنترل کشورهایی خواهد بود که از لحاظ فناوری اطلاعاتی و ارتباطی، مسائل فرهنگی و ژئوپلیتیک اطلاعات از دیگران برتر باشند. اهمیت این مساله تا حدی است که بر اساس نظر کارشناسان، چارچوب‌های حاکمیت فضای مجازی باید بر اساس نقش فضای مجازی در کشورها تبیین شود. بی‌شک رسانه‌های دیجیتال با زندگی روزمره مردم و نهادهای موجود در ساختارهای دموکراتیک، همپوشانی و درهم‌تنیدگی دارند زمانی که تصمیم می‌گیرید رای دهید، حمایت کنید، در کمپینی شرکت کنید، نقدانجام دهید یا حتی به مساله‌ای حمله کنید، در تمام این مراحل رسانه‌های دیجیتال در هر قدم همراه ما هستند و در شکل‌دهی فضای فکری ما یا اثرگذاری بر دیگران موثر واقع می‌شوند. اساس شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های گروهی هزینه و فایده هر گونه مشارکت سیاسی را تغییر داده‌اند. حضور پرتعداد رسانه‌های مختلف در ابعاد گوناگون تسا برترین لایه‌های مدیریتی یا اجتماعی را مورد رصد و اثرپذیری قرار داده است. گسترش اخبار جعلی و نادرست، تبلیغات هدفمند و حملات سایبری به‌وسیله در قدرت خارجی واکنش‌هایی را به همراه داشته و موجب شده رهبران سیاسی در قالب لایوح و طرح‌های پیشنهادی محدودیت‌هایی را در حوزه فضای مجازی اعمال یا تعریف کنند؛ برای مثال، پارلمان آلمان فدرال تابستان گذشته قانونی را تصویب کرد و برای سیستم‌عامل‌هایی که اخبار جعلی منتشر می‌کنند مجازات نقدی سنگینی در نظر گرفت. براساس این مصوبه، سیستم‌عامل فوق باید برای انتشار خبری جعلی مبلغی بالغ بر ۵۰ میلیون یورو پرداخت کند. مارک وارنر و جان مک‌کین، سناتورهای آمریکایی نیز لایحه‌ای پیشنهاد دادند که براساس آن، سیستم‌عامل‌ها باید داده‌های مربوط به خرید تبلیغات سیاسی در فضای مجازی را منتشر کنند. بر اساس این مصوبه، تبلیغ برای کشور خارجی نیز ممنوع اعلام شده است. این نیاز وجود دارد تا با استمرار فشار بر مدیران بلندفروم‌های شبکه‌های اجتماعی، فعالیت آنها و الگوریتم‌های آنها که ممکن است موجب شکل‌دهی به یک جریان شهود را مورد نظارت مستقل قرار دهیم تا اخباری که به دست مردم می‌رسد، موجب سوگیری خاصی نشود. به‌عنوان مثال تحت تاثیر این فشارها بود که فیسبوک با استخدام هزاران نفر در مجموعه خود، به بررسی اخبار و مطالب منتشر شده در سایت بپردازد تا به‌صورت مداوم اخبار نادرست منتشر شده را رصد و تصفیه کنند. نکته آخر اینکه درباره تهدیدات ناشی از شبکه‌های مختلف، ضرورت شکستن انحصار تلگرام به عنوان یک شبکه اجتماعی پیام‌رسان، از طریق تقویت پیام‌رسان‌های داخلی را دوچندان می‌کنند. به طور قطع، با تقویت پیام‌رسان‌های داخلی علاوه بر تأمین نیازهای ارتباطی و پیام‌رسانی مردم، بسیاری از تهدیدات ناشی از فضای مجازی علیه منافع ملی خنثی خواهد شد.

*** پژوهشگر حوزه جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک**

